

CONCILIA CARTHAGINENSIA TEMPORE CORNELII I PAPÆ IN CAUSA LAPSORUM SUB S. CYPRIANO CELEBRATA.

ANNO DOMINI CCLI.

CONCILIUM CARTHAGINENSE SUB CYPRIANO PRIMUM.

(Ex collectione Concilior. edit. Joh. Dominic. Mansi., t. J.)

Carthaginense concilium hoc habitum est Carthagine post Pascha, anno Domini 254 (1), estque Cypriano episcopo auctore convocatum. Initio illius legati, quos Novatianus cum litteris ad Africanam ecclesiam scriptis allegaverat, a Cypriano excommunicantur: Patres autem in synodo congregati litteras eorum, quas ipsi calumniis et mendaciis in sanctum Cornelium plenissimas publice in concilio legi urgebant, schismatis causa ex litteris Cornelii, relatione quorundam ecclesiæ ejusdem episcoporum Roma revertentium plene cognita, rejiciunt, tamquam indignas quæ in tam sacro sacerdotum conventu legantur et audiantur (*Cyprianus, Epist. 41, 42 et 55*). Felicissimus, schismatis Africani infelix auctor, et quinque illi presbyteri Carthaginenses fidei desertores, ac schismatici sectarii, de quibus Cyprianus (Epist. xl), jam ante bis excommunicati, in hoc sacro episcoporum conventu, causam suam acturi adsumunt, audiuntur, et demum tertio excommunicantur.

(1) Doctissimus Pagi qui Cornelium summum Pontificatum adeptum statuit an. 251, quarto die junii, hoc primum Carthaginense sub Cypriano concilium inceptum autumat mense maio ejusdem ann. 251, ante Cornelii P. ordinationem et ad mensem augustum usque prorogatum. COLETI.

Id aperte constat ex Epistola Cypriani 52 et 55, item ex litteris synodicis ad Cornelium scriptis, quarum quidem S. Cyprianus, Epist. 42, meminit, sed injuria temporum interciderunt. Decretum est in hoc concilio, ut lapsi pœnitentiam agentes in Ecclesiæ communionem quidem recipiantur; sed non citra urgentem necessitatem ante satisfactionis tempus impletum admittantur. Hæc Cyprianus Epist. 52, ad Antonianum scribens his verbis significat: «Secundum quod tamen antea fuerat destinatum, persecutione sospita, cum data esset facultas in unum conveniendi, copiosus episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protegit, in unum convenimus: et scripturis diu ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, et eo quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti sæculum, gentiliter viverent: nec tamen rursus censura evangelica solveretur ut ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur causæ et voluntates et necessitates singulorum.» Vide Baron. anno Christi 254, num. 83, usque ad 90 exclusive. LABRÆUS.

ANNO DOMINI CCLII.

CONCILIUM CARTHAGINENSE SUB CYPRIANO SECUNDUM IN CAUSA SCHISMATICORUM FELICISSIMI ET NOVATIANI.

(Ex collect. Concil. edit. Mansi. t. I.)

Hoc concilium anno Domini 255. Idibus Maii Carthagine in Africa celebratum est, in causa duorum
VARIORUM NOTÆ.

Anno Domini 255. Anno potius 252, idibus maii, juxta exactiorem Pagi chronologiam, quem consule ad ann. 252, n. 8. COLETI.

Carthaginense concilium, etc. Carthaginense quidem, quod primum vocant, concilium sub initia hujus sæculi, dum episcopus Carthagine sedebat Agrippinus, ab Africæ et Numidiæ episcopis de re-baptizandis hæreticis antea fuerat celebratum. De primo autem sub Cypriano Concilio nonnulla exstat mentio mox infra ad initium sequentis epistolæ, quæ quidem epistola ad hoc Concilium, quod dicitur Secundum, pertinet. In qua Synodo secunda Cypriana edenda, tum in quinque illis, quæ sequuntur, editionem operum S. Cypriani Benedictinam, seu Baluzianam, nisi ubi de variata lectione lectorem monui, semper secutus sum, quippe cum eadem a Baluzio post visam ab eo, ut ex notis ejus constat, J. Harduini Conciliorum editionem, adornata fuerit. Mortuus

est autem Baluzius, ut supra ostendi ad CORNELII Fragmenta pag. 18. ante editum anno 1727 a Benedictinis monachis Cyprianum octo annos, atque interea prodit Constantii opus, qui anno 1724 *Epistolas Pontificum Romanorum* edidit, in quibus duas ex epistolis his Synodicis primam et quintam reposuit. Quod ad aliud quoddam concilium attinet præter septem ista Cypriana, ad octavium istud duas epistolas Cyprianas, scil. LXV et LXVI, sive III et I, pertinere censet post alios Emmanuel Schelstrate, *Eccl. African. Dissert. III, cap. 1, p. 121*. Refragati autem fuerant huic sententiæ tam Pearsonius in *Annalibus Cypr.* quam Fellus ad *Cyprianum* ipsum, dum monent clarissimi præsules, verba, *Collegæ, qui præsentibus aderant*, sacram synodum apud Cyprianum semper signare non solere; ac porro solenne fere esse Cypriano in epistolis Synodicis nomina episcoporum apponere, quæ quidem ibi non comparent. Itaque ea qui-

schismaticorum, Felicissimi nimirum, et Novatiani, quorum ille omnes omnino lapsos absque pœnitentiâ mox suscipi debere pertinaciter defendebat. Novatianus vero in alterum extremum nitens declinans, neminem eorum qui lapsi essent in Ecclesiam recipiendum esse non minore pertinacia assererat. Ad hanc ergo controversiam determinandam, auctoritate Cypriani episcopi, quadraginta duo episcopi Africanæ Ecclesiæ congregantur, qui, media via incedentes, definiverunt lapsis reditum ad Ecclesiam postulantibus, pacem et reconciliationem concedendam esse, si impositam sibi pœnitentiâ adimplevissent: idque ordinariè observari constituerunt, nisi vel vitæ extremæ periculum imminens, vel instans tyrannorum persecutio, quam futuram esse Spiritus sanctus Cypriano revelaverat, pœnitentiâ injunctarum, aut etiam B injungendarum, indulgentiam, relaxationem et dispensationem postularet. Privatus, veterator hæreticus, ut causam suam ageret, ad hanc synodum ipse cum

A suis introire tentavit quidem, sed quia artea sæpe damnatus fuisset, repulsus est: qua de causa ille, sociis quibusdam collectis, Fortunatum quemdam profugum et abstentum, adversus Cyprianum, pseudoepiscopum creat, et postea statim per Felicissimum, et magnam schismaticorum catervam ad Cornelium papam ablegatam, ut schismatis et hæreseos suspicionem averterent, apostolicæ Sedis communionem sollicitè admodum appetunt. Verum cum Romam adnavigassent, et a pontifice Cornelio aliquoties audiri et recipi postulassent, ei que contra Cyprianum querelas offerre tentassent, ab eodem protinus rejecti sunt: quippe qui per litteras à Cypriano scriptas, hos schismatis atque hæreseos auctores et præpugnatores, profligos et absentes, jam salis cognovisset. Vide Baronium anno 255, num. 5, sequentibus. Synodica epistola ad Cornelium transmissa exstat apud Cyprianum, inter suas 54, quam huc transtulimus commode.

CARTHAGINENSIS, CYPRIANI. (Ex libello synodico.)

Συνόδος θεία και ιερά τοπική, και Καρθαγένη τῇ Νεαπόλει τῆς Ἀφρικῆς καλουμένη, συναθροισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἱερομάρτυρος Κυπριανοῦ, γενομένου αὐτῆς ἐπισκόπου, και ἐτέρων ὀγδοήκοντα τεσσάρων ἐπισκόπων, ἀπομηρῶσα Νάυατον, ὡς τὴν μετανοίαν τοῖς πταίουσι κλειόντα.

EPISTOLA SYNODICA

S. CYPRIANI, CARTHAGINENSIS EPISCOPI, ET COLLEGARUM AD S. CORNELIUM PAPAM DE LAPSIIS.

ARGUMENTUM. — Persecutionem imminentem crebris ostensionibus a Deo præmonstrari: ideoque se iis, qui pœnitentiâ agere non destiterunt, pacem non differendam censuisse Cornelio episcopi Afrî exponunt. C

Cyprianus, Liberalis, Caldonius, Nicomedes, Cæcilius, Junius^a, Marrutius^b, Felix, Successus, Fau-

Synodus divina et sacrâ provincialis, Carthagine, nova Africanæ civitate dicta; collecta à sacro martyre Cypriano, qui ejus erat episcopus, aliisque octoginta quatuor episcopis: quæ Novatum, utpote pœnitentiâ lapsis negantem, abdicavit.

linus, Fortunatus, Victor, Saturninus, alius Saturninus, Rogatianus, Tertullus, Lucianus, Eutyches, Amplus, Sattius, Secundinus, alius Saturninus, Aurelius, Priscus, Herculianus, Victoricus, Quintus, Honoratus, Montanus, Hortensianus, Verianus, Iambus, Donatus, Pompeius^c, Polycarpus, Demetrius, alius Donatus, Privatianus, alius Fortunatus, Rogatus et Monulus^d Cornelio fratri salutem.

LECTIONES VARIANTES.

^a Junius. Hæc et quæ sequuntur addita ex Pem. Voss. Corb. Lam. Ebor. Lin.
^b Marrusculus Corb.

^c Pomponius Colb.
^d Montalus Colb.

VARIORUM NOTÆ.

dem de causa potiore jure inter Synodicas epistolas recensenda foret illa LXII, aliter, IV, ad Pomponium de virginibus synisactis, cujus fronti nomina episcoporum, qui aderant, inscripta sunt. Sed in eâ epistolâ contineri rite coactum concilium haud facile dicerem.

ROTH.

EPIST. SYNOD. È concilio scripta est; quod Carthagine anno 252, idibus maiis, ut ex epistola sequenti comperimus, habitum fuit. In mss. inscribitur de lapsis, quia in illa de decreto, quod in eorum gratiam mox dictum concilium sanxit, disseritur. Cum enim superiore anno in altero Carthaginensi concilio severius quid de lapsis constitutum esset, atque idem decretum Cornelius Romana in synodo firmasset: cur nunc cum iisdem mitius agendum duxerint Afrî, Cornelio exponunt.

COUSTANT.

Cyprianus, Liberalis, etc. Opnes fere libri veteres et omnes veteres editiones præferunt nomina omnium episcoporum. Quare valde miror Pamelium illa omisisse in sua et Rigaltium maluisse ea referre in suis observationibus tanquam rem novam, professus se ea addere ex codice Corbeiensi. Melius Angli, qui ea posterunt in contextu. Porro inter se in illis scribendis variant vetera exemplaria et veteres editiones.

Inutile esset referre varias lectiones. Itaque nos credidimus ea sufficere quæ in codice Thuano, quo Rigaltius quoque usus est, inveniuntur. Cæterum illud quoque admonemus, in uno codice regio desiderari nomina episcoporum et in titulo istius epistolæ scriptum esse simpliciter: Cyprianus Cornelio fratri salutem. At in codice sancti Arnulphi legitur: Cyprianus cum fratribus numero xli, Cornelio fratri salutem. STEPH. BALZIVUS. Cum in hoc concilio scriptas fuisse sexaginta sex episcoporum ad Fidum litteras, quas, tanquam si concilii Cypriani tertii fuerint, proxime post subjunxit, ideo opinatus sit eruditus Cellier, Hist. générale des auteurs sacrés, quod eadem litteræ anno 252, non 255, collocari ex sententia sua deberent, hoc est, ante factum decretum de indulgentia lapsis supplicibus concedenda, ideo erratum esse in hoc numero xli idem vir statuit, nisi pauciores pluresve presules diversis adfuisse temporibus in concilio censendi sint. Vid. eum in vol. III, pag. 588, et Marani Vit. Cypriani, pag. 94. Certe in loco ab eodem Celliero ad pag. 108 excitato, numerum episcoporum, qui in litteris illis ad Fidum comparat, S. Augustinus his verbis confirmavit, In Epistola autem quam scripsit (Cyprianus) ad episcopum Fidum cum

I. Statueramus quidem pridem ^a, frater charissime, participato invicem nobiliscum consilio, ut qui in persecutionis infestatione sopplantiati ab adversario et lapsi fuissent, et sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu pœnitentiam plenam, et si periculum in-

A firmitatis urgeret, pacem sub ictu mortis ^b acciperent. Nec enim fas erat ^c aut permittebat paterna pietas et divina clementia, Ecclesiam pulsantibus cludi ^d, et dolentibus ac deprecantibus spei salutaris sub-idium denegari, ut de sæculo recedentes sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur;

LECTIONES VARIANTES.

^a Jam pridem *Vulg. Impr.*

^b Sub ictum *Corb.*

^c Veritas erat *Corb.*

^d Claudii *Impr.*

VARIORUM NOTÆ.

sexaginta sex coepiscopis suis a quo fuerat consultus propter circumcisionis legem, etc. lib. iv, ad Bonifac., cap. 8, tom. x, p. 481. ROURN.

Quidem. In vulgatis, *jam pridem*, quod abest a mss. **Corb.** In Colbertino autem tantum exstat *pridem*. Hic memoratur quod anno superiore, statim atque *persecutione sopita* pax Ecclesie reddita est, ut in epistola xi, n. 6, exponitur, statutum fuerat. **CONSTANT.** — *Statueramus quidem jam pridem*, etc. Primi Istius Concilii sub Cypriano, quod anno superiore, hoc est, anno 251, adversus Felicissimum schismaticum, et in causâ lapsorum fuerat habitum, notitiam colligendam ait Hardulphus in indice tom. i *Concilliorum ex Epistola Cypriani n ad plebem, xlii ad Cornelium, lxi ad Antonianum, et lxiiv et lxiad Cornelium.* Numeri epistolarum sunt Pameliani. Porro memorat eandem synodum his verbis auctor *Synodici*: Σύνοδος ὁσία καὶ ἰσὰ τοιαύτη. ἐν Κάρταγῆν τῇ Νεαπόλει τῆς Ἀφρικῆς καλουμένη. συναθροισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυπριανοῦ γενομένου αὐτῆς ἐπισκόπου. καὶ ἑτέρον ὀγδοήκοντα τεσσάρων ἐπισκόπων, ἀποκηρύξασα Νάτατον, ὡς τὴν μετανοίαν τοῖς πταίοισι κλιόντα. pag. 10 ed. Argentorat. ROURN. — Mense maio, cum jam episcopi post paschæ solemnia, quibus apud se cum fratribus demorati sunt, Carthaginem se contulissent, habitum est concilium Carthaginense II et quidem idibus maiis, ut clare patet ex Epist. Cypriani quinquagesima nona, in qua et hujus meminit, et alterius etiam quod anno prior celebratum est. In hac autem synodo relaxatio quædam facta est decreti quod in superiori constitutum est; quod lapsi scilicet agerent diu pœnitentiam plenam, etsi periculum infirmitatis urgeret, pacem sub ictu mortis acciperent. Loco igitur illius decreti aliud in hunc modum condiderunt. *Eis qui de ecclesia Domini non recesserunt, sed pœnitentiam agere et lamentari, ac Dominum deprecari a primo lapsus sui die non destiterunt, pacem dandam esse.* Quod synodus tunc censuit, non tantum ut *Epistixian* Lapsis vere pœnitentiam præstarent, sed necessitate cogente; quia crebris atque assiduis ostentionibus admo-nebantur, diem alterius persecutionis jam appropinquare cœpisse: unde lapsus vere pœnitentes ad prælium, quod tum imminabat, armari et instrui oportere putabant. Facto hoc decreto, synodica epistola missa est ad S. Cornelium Romæ episcopum, quæ est lvii in qua et decretum ipsum ponitur, et rationibus multis asseritur atque defenditur. Scripsit etiam Cyprianus de omnium collegarum concilio, misitque Cornelio nomina episcoporum qui integri et sani in ecclesia catholica tunc fratribus præfuerunt, ut ipse et collegæ scirent quibus scribere, et litteras mutuo a quibus eos accipere, oporteret. In *Annal. Cyprian.* ad an. 252, sect. vii, **PEARSON.**

Agerent diu pœnitentiam plenam. Non recipiendi ante tempus quod præscribebatur expletum, nisi sub ictu mortis. Sic *Fellis* quidem. Anglicus vero S. Cypriani interpres, el. Marshallus, de transitu per omnes pœnitentiæ stationes *pœnitentiam plenam* exponit. Sed dubium videtur, an istæ stationes tum temporis ubique in ecclesia bene notæ ac distinctæ fuerint. Porro quod sit Cypriano aliusque auctoribus *plena pœnitentia* disputans Albaspinæus de *Vet. Eccles. Ritibus*, lib. ii, c. 50, ex hoc ipso loco recte fortasse col-

ligit, non eam esse, quæ tempore definito, sed quæ iudiciis, id est, lacrymis, fletibus, jejuniis, animi dolore patefaciat. Et in Epist. xxviii, al. xxxiii, Cyprianum video ita scribentem, *ut vera pœnitentia et gemitu et dolore pleno Dominum deprecetur.* Aliquod tamen tempus pœnitentiæ olim prælimitum fuisse, verba epistolæ, quam proxime post attulî, satis ostendunt; ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis... pax ei concederetur, p. 74. De alia autem re quadam haud pariter consentientem me habet doctus ille Albaspinæus. Statuit enim lib. ii, cap. 42, et alibi, pœnitentiam istam ad vitæ etiam exitum fuisse productam, et non nisi ipso mortis obeundæ tempore absolutos fuisse lapsos, cum ante Cypriani atque Cornelii decretum in perpetuum excommunicationis vinculo lapsi constricti fuissent; ita ut ne ipsa quidem in morte expedirentur, aut absolute fruerentur. At vero, an adeo severa fuerit ante istæ tempora universæ ecclesie praxis seu consuetudo, quidquid durius nonnulli tum statuerint, merito dubites; nec porro pœnitentiam lapsorum ad vitæ extremum usque diem etiam a Cypriano fuisse productam, argumenta Albaspanæi ad probandum idonea mihi videbantur, contra vero id satis confutari hæc ipsa epistola, atque præclara illa ad Antonianum, existimabam. Etenim diu ante Cyprianum, ut supra ex verbis Lugdunensium et Viennensium vol. i, p. 330, ostendi, dissidia super communicatione lapsorum orta sunt, aliis severius, aliis lenius, in hac re agentibus. Immo, monente Pearsonio, *Vindic. Ignat.* part. ii, cap. 8, quem vidi, postquam hæc et reliqua omnia huc pertinentia scripseram, contra Albaspinæum de hac ipsa re disputantem, constat, Dionysium Corinthiorum episcopum omnes per pœnitentiam vel gravissimo crimine oneratos suscipiendos esse docuisse. Nam in *Epistola ad Amasrianos*, teste Euseb. lib. iv, cap. 25, vel ad pag., vol. mei i, p. 171, Πολλὰ περὶ γάρου καὶ ἀργείας τοῖς ἀποτοῖς παρανεῖ, καὶ τοὺς ἐξ οἷας δ' οὖν ἀποπτωσίως, εἴτε πλημμελείας, εἴτε μὴν αἰρετικῆς πλάνης ἐπιστρέφοντας, δεξιούσθαι προστάται. Porro, quis fuerit Ecclesie usus et consuetudo in lapsis tractandis, expositum est in Cypriani Epistola xi, al. xv, quam quidem, antequam ipse et collegæ ejus quidquam de hac re statuissent, scriptam esse novimus. *Audio*, inquit, *quosdam de presbyteris nec Evangelii memores, nec quid ad nos martyres scripserint, cogitantes, nec episcopo honorem sacerdotii sui et cathedræ reservantes, jam cum lapsis communicare cœpisse, et offerre pro illis, et eucharistiam dare, quando oporteat ad hæc per ordinem perveniri. Nam cum in minoribus delictis quæ non in Deum committuntur, pœnitentia agatur justo tempore et exomologesis fiat, inspecta vita ejus qui agit pœnitentiam, nec ad communicationem venire quis possit, nisi prius illi ab episcopo et clero manus fuerit imposita, quanto magis in his gravissimis et extremis delictis caute omnia et moderate secundum disciplinam Domini observari oportet?* Confer et Epist. x, al. xvi, ubi hæc sunt:.... illi contra Evangelii legem... ante actam pœnitentiam, ante exomologesis gravissimi atque extremi delicti (solemnem et publicam, exponente Fello) factam, ante manum ab episcopo et clero in pœnitentiam impositam, offerre pro illis et eucharistiam dare,

quando permiserit ipse ^a et legem dederit ^b, ut ligata A in terris, et in cœlis ligata essent (*Matt. xvi, 19*), solvi autem possent illic, quæ prius in Ecclesia solverentur. Sed enim ^c cum videamus diem rursus alterius infestationis appropinquare cœpisse, et crebris atque assiduis ostentionibus admoncamur, ut ad certamen quod nobis hostis indicit ^d, armati et parati simus; plebem etiam nobis de divina dignatione commissam exhortationibus nostris paremus ^e, et omnes omnino milites Christi, qui arma desiderant, et prælium flagitant, intra castra dominica ^f colligamus: necessitate cogente censuimus, eis qui de Ecclesia Domini non recesserunt, et pœnitentiam ^g agere et lamentari ac Dominum deprecari a primo lapsus sui die non destiterunt, pacem dandam esse; et eos ad prælium, quod imminet, armari et instrui oportere. B

II. Obtemperandum est namque ostensionibus atque admonitionibus justis, ut a pastoribus oves in periculo ^h non deserantur; sed grex omnis in unum congregetur, et exercitus Domini ad certamen militiæ cœlestis armetur. Merito enim trahebatur dolentium pœnitentia tempore longiore, ut infirmis in exitu

A subveniretur, quamdiu quies et tranquillitas aderat, quæ differre diu plangentium lacrymas, et subvenire sero morientibus in infirmitate pateretur. At vero nunc non infirmis, sed fortibus pax necessaria est: nec morientibus, sed viventibus communicatio a nobis danda est: ut quos excitamus et hortamur ad prælium, non inermes et nudos relinquamus, sed protectione sanguinis et corporis Christi muniamus ⁱ: et cum ad hoc fiat Eucharistia, ut possit accipientibus esse tutela; quos tutos esse contra adversarium volumus ^j, munimento dominicæ saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut provocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? aut quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in Ecclesia poculum Domini jure communicationis admittimus?

III. Interesse debet, frater charissime, inter eos qui vel apostataverunt, et ad sæculum cui renuntiaverant reversi, gentiliter vivunt; vel ad hæreticos transfugæ facti, contra Ecclesiam parricidalia quotidie arma suscipiunt: et inter eos qui ab Ecclesiæ

LECTIONES VARIANTES.

^a Promiserit ipse et legem *Bod. 1, 2. NC. 1, 2. Ebor. Lin. Vict. Ver. Renew.*

^b Sic *Bod. 1, 2. Ebor. Lin. NC. 1, 2. Ver. Qui legem. dedit Oxon. Lips.*

^c Sed cum *Foss. Vict.*

^d Inducit *Bod. 3.*

^e Præparamus *Bod. 1. Foss. Vict.*

^f Sic *Pem. Ben. Voss. 2. Lam. Ebor. Bod. 3. Lin. NC. 1, 2. Thu. Foss. Vict. Mich. Domini Impr.*

^g Sed pœnitentiam *Oxon.*

^h In periculum *Thu. Pastore oves in periculo Bod. 2. Lam.*

ⁱ Nominis Christi *Lam. NC. 2.*

^j Sic *Lam. Pem. Bod. 1, 2. Voluimus Oxon.*

VARIORUM NOTÆ.

id est, sanctum Domini corpus profanare audent. Hæc profecto non solum demonstrant, in morte subvenire solitum esse lapsis ante Cypriani tempora, quod negat Albaspinæus, verum etiam probare videntur, moris fuisse eos absolvere pœnitentia completa. Palam autem est, ipso eodem iudice viro docto, nihil durius a Cypriano postea cum lapsis actum fuisse, quam mos antea tulisset. ROURN.

Permiserit ipse qui legem dedit. Promiserit ipse et legem dederit, plurimi mss. a Felto et Constantio memorati, quod etiam in textum recepit Constantinus. Cæterum notat cl. Marshallus, Anglicus interpres, exponendum esse ex Cypriani saltem sententia de censuris ecclesiasticis ipsarumque relaxatione S. Matthæi locum. ROURN.

Diem rursus alterius infestationis. Lapsis in persecutione Deciana, reditum in ecclesiam importune urgentibus, Ep. xix respondit Cyprianus, tempus ipsum plus quam peterent largiri, quodque, qui differri non potest, potest coronari: quæ multum videntur distare ab iis quæ hic dicuntur de pace lapsis necessaria; frustra doceri et provocari in confessione nominis sanguinem fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegemus. Sed optime coherent utrobique dicta. Primo aliter se habuit lapsorum status durante persecutione Deciana, et ipsa cessante. Nam qui in iudicium vocatus mendacio se defendebat, erat fortasse obstrictus eo ipso in loco, coram iisdem iudicibus, et circumstante populo crimen retractare, et publice verum profiteri: quod finita cognitione præstare minus tenebatur. Et ideo lapsus ad duras istas conditiones non erat etiamnum adigendus, ad quas dum prælium adhuc gerebatur cogi debebat. Secundo, in difficillimo lapsorum casu nihil erat ex privatis auspiciis innovandum; et ideo fas non fuit ex arbitrio singularis episcopi lapsosmittere; sed postquam

ex concilii decreto pax iis erat concessa, nihil prohibebat temporis moram, interveniente utique concilii auctoritate, ob causam etiam idoneam, expectatam scilicet persecutionem, aliquantum contrahi. Tertio, lapsi jam per idoneum temporis decursum in pœnitentia positi, sui specimina fecerunt, quod prius non fecissent. Porro notandum, quod lapsorum commoda cedere debebant utilitati ecclesiæ; et utcumque optandum fuerit illis dominica saturitate perfrui, et ita ad passionem armari; hæc in considerationem non veniebant donec disciplinæ ecclesiasticæ, per pœnas in delinquentes irrogatas, fuisset satisfactum. Immo lapsorum commodis tam crudo et importuno tempore non conducere ut mortiferos idolorum cibos adhuc pene ructantes, exhalantibus etiam srelis suum faucibus, et funesta contagia redolentibus, Domini corpus invaderent. Verba sunt Cypriani lib. de Lapsis. Sed expectandum, et ut I Cor. xi, 28, jubet Apostolus, homo se probet, et sic de pane edat et de calice bibat. FELLUS.

Crebris atque assiduis ostentionibus. Sub finem Epistolæ: Hoc nobis divinitus frequenter ostenditur. Idem commemorat Epistola ad Thibaritanos, quos etiam de persecutione gravissima admonet. RICALTUS.

D *Infirmis. Erasmus addidit, si qui essent. Quod in nullo eorum veterum exemplarium quibus utor reperitur, neque in aliis editionibus. BALUZIUS.*

Protectione sanguinis et corporis Christi. In sequentibus docet, Eucharistia recepta fideles erigi et accendi. Jure id quidem. Nam a convivio Dominico, memores Dominici sanguinis, sumpto sacramento, quemadmodum suprema illa nocte præceperat Dominus, ut conjurati prodibant alacres, mortemque fortiter optebant quam Dominus pro ipsorum salute obierat.

RICALTUS.

Si verum sanguinem pro Christo a Martyribus

limine non recedentes, et implorantes jugiter ac dolenter divina et paterna solatia, nunc se ad pugnam paratos esse, et pro Domini sui nomine, ac pro sua salute stare fortiter et pugnare profitentur. Hoc in tempore pacem nos non dormientibus, sed vigilantibus damus; pacem non deliciis, sed armis damus; pacem non ad quietem, sed ad aciem damus. Si, secundum quod eos audimus et optamus et credimus, fortiter steterint, et adversarium nobiscum in congressione prostraverint, non pœnitent pacem concessisse tam fortibus, immo episcopatus nostri honor grandis et gloria est, pacem dedisse martyribus, ut sacerdotes, qui sacrificia Dei ^a quotidie celebramus, hostias Deo et victimas præparemus. Si autem, quod Dominus avertat a fratribus nostris, aliquis lapsorum fefellerit, ut pacem subdole petat, et impendentis prælii tempore communicationem non præliatus accipiat; se ipsum fallit et decipit, qui aliud corde occultat, et aliud voce pronuntiat. Nos, in quantum nobis et videre et judicare conceditur, faciem singulorum videmus; cor scrutari, et mentem perspicere

non possumus. De his judicat occultorum scrutator et cogitor cito venturus, et de arcanis cordis atque abditis judicaturus. Obesse autem mali bonis non debent, sed magis mali a bonis adjuvari. Nec ideo martyrium facturis pax neganda est, quia sunt quidam negaturi; cum propter hoc pax danda ^b sit omnibus militaturis, ne per ignorantiam nostram ille incipiat præteriri, qui habet in prælio coronari.

IV. Nec quisquam dicat, qui martyrium tollit, sanguine suo baptizatur: nex pax illi ab episcopo necessaria est, habituro gloriae suæ pacem, et accepturo majorem de Domini dignatione mercedem. Primo idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad prælium: et mens deficit, quam non recepta ^c Eucharistia erigit et accendit ^d. Dominus enim in Evangelio suo dicit: *Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare ^e quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. x, 19).* Quando autem dicat in

LECTIONES VARIANTES.

^a Sacrificia Deo Corb.

^b Pax donata Bod. 3.

^c Quam non accepta Lam.

^d Erigit et accingit Lin. NC. 2.

^e Nolite cogitare quomodo aut quid Lam. Ebor. Bod. 2.

VARIORUM NOTÆ.

fundi nemo neget; verum Christi sanguinem iisdem Martyribus propinatum hic a Cypriano prædicari cur negetur? CONSTANT.

Ac dolenter. Hæc desunt in quatuor antiquis exemplaribus. In meo legitur *dolentes*. Sic etiam codex sancti Arnulphi. BALUZIUS.

Et optamus et credimus. Hæc quidem habentur in septem codicibus antiquis. Sed desunt in aliis octo. Erasmus primus posuit. Nam desiderantur in antiquis editionibus. BALUZIUS. Primus Morellius, teste Pamelio, verba hæc addidit. Neque enim Erasmus neque etiam Manutius ea exhibuerant. Editio Romana anni 1471, cujus exemplar penes me est, habet, nec male, *audivimus pro audimus*. ROUTH.

Sacrificia Dei. Sacrificium Deo ms. no. ter. HARDUIN. *Sacrificia Dei*; ita certe habet codex Corbeiensis. Et tamen Rigaltius annotat in illo scriptum esse *Deo* BALUZIUS. Designatur ab Harduino ms. Bibliothecæ Jesuitarum Collegii Ludovici M. Parisiis. ROUTH. — *Quotidie celebramus*. In libro de *Oratione Dominica*, pag. 209: *Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus*. Tertullianus, lib. II ad Uxorem: *Nesciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustes; et si sciverit panem, non illum credit esse qui dicitur*. Vide cap. *Quotidie* apud Gratianum dist. 2 de Consecratione. BALUZIUS.

Qui martyrium tollit. Sic Luc. ix, 23, ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Rigaltius ait, qui dignatione divina martyrium obtinet; martyrium tollit, ut infra, *arma tollentes*. FELLUS.

Sanguine suo baptizatur. Cavendum ne istud inficiari Cyprianus putetur. Nam et postea epist. LXXIII, ad Julianum scripsit, catechumenes fidei causa mortem subcentes *nec rivari Baptismi sacramento, utpote qui baptizentur gloriosissimo et maximo sanguinis Baptismo... sanguine autem suo baptizatos et passione sanctificatos consummari, et divinæ pollicitationis gratiam consequi*. Antea qui martyrium tollit, id est qui martyrii palmam reportat. Ut autem subnexa cum his coherere intelligatur, recolendum est Eucharistiæ perceptione non carnem nudam, sed carnem vivam ac spiritu Christi animatam recipi, adeoque corpus Christi per-

cipientes, simul spiritum ejus recipere. Ita etsi caro per se non prodest quidquam, multum tamen prodest, quia secum habet spiritum qui vivificat. CONSTANT. — *Sanguine suo baptizatur*. Rigaltius ait. *Tota paradisi clavis, sanguis tuus est*, inquit Tertull. vid. Epist. LVIII. (al. LVI). FELLUS. Epist. LXXIII, pag. 136, *Utpote qui baptizentur gloriosissimo et maximo sanguinis Baptismo*. Et mox addit sanguine suo baptizatos et passione sanctificatos consummari et divinæ pollicitationis gratiam consequi. Vide Tertullianum in libro de *Baptismo* et in libro de *Pudicitia*. Passio sanctarum Perpetuæ et Felicitatis, a sanguine ab obstrictæ ad retiarium latura post partum *Baptismo secundo*. Vide dissertationem 15 Henrici Dodwelli, quæ est de secundo martyrii *Baptismo*. BALUZIUS.

Idoneus esse non potest. Ista in speciem pugnare videntur cum his quæ idem præsul, cum nonnullos præpropere et importune pacem et communionem postulare a presbyteris ac diaconis suis didicisset, Epist. XIV, rescrip-it: *Qui si nimium properant, habent in sua potestate quod postulant, tempore quod postulant largiente. Acies adhuc geritur, et agon quotidie celebratur: si commissi vere et firmiter pœnitent, et fidei calor prævalet, qui differri non potest, potest coronari*. Verum hic non omnem iis, quibus Eucharistiæ perceptio non conceditur, martyrii subeundi potestatem, sed facilem tantum et expeditam qua paratiores stant, negari inde conficitur. Neque etiam his in locis secum pugnare vigilantissimus pastor censendus est, sed diversa diversis temporibus remedia sapienter adhibere. Cum penitentibus communionem differri volebat, in id unum intendebat, ne lapsis omnino necessarium probatæ pœnitentiæ remedium cum multorum exitio sperneretur. Nunc vero ubi Eucharistiam concedit, eo spectat ut persecutione sævisima imminente, potentissimo ejus præsidio armati milites Christi fortiter certare et inimicis fidei invictis animis resistere tutius valeant. Denique ubi ait: *Habent in sua potestate quod postulant, ibi adjuvante Domino suppleendum esse manifestum est ex his libri ipsius de Mortalitate: Non est in tua potestate, sed in Dei dignatione martyrium*. Immo etiam ubi de eo,

traditis atque in confessione nominis ^a constitutis Spiritum Patris loqui: quomodo potest ad confessionem paralus aut idoneus inveniri, qui non prius pacē accepta receperit Spiritum Patris, qui corroboratis servos suos ipse loquitur et constitetur in nobis? Tunc deinde si relictis omnibus rebus suis fugerit, et in latebris atque in solitudine constitutus in latrones forte incurrerit, aut in febribus et in languore decesserit; nonne nobis imputabitur, quod tam bonus miles; qui omnia sua dereliquit, et contempta domo, et parentibus, aut liberis, sequi Dominum suum maluit; sine pacē et sine communicatione decedit ^b? Nonne vobis vel negligentia segnis vel duritia crudeliter adscribetur in die iudicii; quod pastores veritatis et commississis nobis oves nec curare in pace, nec in acie voluerimus armare? Nonne ingeretur nobis a Domino quod per Prophetam suum clamat et dicit: *Ecce lac consumistis, et lantis vos tegistis, et quod crassum est interfecistis, et oves meas non pascistis; quod infirmatum est non confortastis, et quod male habuit non corroborastis, et quod contribulatum est non consolati estis (Ezech. xxxiv, 3, etc.), et quod errabat non revocastis, et quod periit non inquisistis, et quod forte fuit, consecistis labore: et dispersae sunt*

oves meae, eo quod non sint pastores, et factae sunt in comesturam omnibus bestis agri: et non fuit qui inquireret, neque qui revocaret. Propterea haec dicit Dominus: Ecce ego super pastores, et inquiram oves meas de manibus eorum, et avertam eas ut non pascant oves meas et jam non pascent eas, et extraham oves meas, et de ore eorum, et pascam eas cum iudicio (Ibid. 10, etc.).

V. Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam magis humanae crudelitatis ^h, quam divinae et paternae ⁱ pietatis opponimus, oves nobis commissa a Domino reposcatur: placuit nobis, sancto Spiritu suggerente, et Domino per visiones multas et manifestas admonente, quia hostis nobis imminere i praenuntiat et ostenditur, colligere intra castra milites Christi, et examinatis singulorum causis, pacem lapsis dare, immo pugnaturis arma suggerere: quod credimus vobis quoque paternae misericordiae contemplatione placiturum. Quod si de collegis aliquis exstiterit, qui urgente certamine, pacem fratribus et sororibus non putat dandam, reddet ille rationem in die iudicii Domino vel importunae censurae, vel inhumanae duritiae suae. Nos, quod fidei et charitati et sollicitudini congruebat, quae erant in conscientia

LECTIONES VARIANTES.

^a Confessione sui nominis NC. 2.

^b Communicatione discedit Lam. Decedit Foss. Vict.

^c Sic Ver. Quod contritum Ben. Bod. 2. Ebor. NC. 1.

^d Consolidati Oxon.

^e Comestionibus Lamb. In deprædatione Corb.

^f Ut non pascam eas, et extraham oves Lam.

^g De manibus Lam. Ebor. NC. 1. Bod. 2.

^h Inhumanae crudelitatis Pen.

ⁱ Quam dulcedini divinae NC. 2.

^j Ut quia hostes Lam. Ebor. Bod. 1, 2. Lin. NC. 1, 2.

VARIORUM NOTAE.

qui communionem differri sibi ægre patitur, ait: *Qui differri non potest, potest coronari*, caute praemittit, si fidei calor prævaleat. COUSTANT.

In confessione nominis. Uno vis. hic additur sui: quod alienum non est a menta Cypriani, sed ab ejus usu. Ipsi nempe familiare est Dei seu Christi confessionem simpliciter *confessionem nominis* appellare, ut in epistolam XIII, nota penultima probaturi sumus. COUSTANT.

Decedit. Corb. ms. a secunda manu cum uno Anglic. discedit. Existimandus non est Cyprianus de horum salute dubius et anceps exstitisse. Mentem suam ea de re Epist. LVI, seu 58, aperit his verbis: *Etsi fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames aut sitis aut frigus affligerit, vel per maria navigantem tempestas ac procella submerserit: spectat militem suum Christus ubicumque pugnantem, et persecutionis causa pro nominis sui honore morientis præmium reddit, quod daturum se in persecutione promisit. Nec minor est martyrii gloria non publice et inter multos perisse, cum pereundi causa sit propter Christum perire. At quemadmodum culpandi essent fideles, si non omnem dissident operam, ut huic non sine viatico tam necessario migrarent; ita et pastores, si illi eorum negligentia tanto munere privati fuissent. COUSTANT.*

Consolati estis. Quod contribulatum est non consolastis. Librarii vocem hanc in vulgari tribulationis sive ærumnae notatione intelligebant; et ideo consolationem melius respondere crediderunt; contra sacri textus mentem. LXX, legunt *κατεδύσατε*. Colligastis Tertul. FELLUS. Fellinam edit. secutus sum, in qua sic restitutum est *ex scriptis*, opinor, *codicibus pro non consolati estis*, quod habent impressi. Harduinus notavit, ms. Societatis suae exhibere non con-

solati estis, sed memoravit Baluzius in codice Sorbonico scriptum esse *non consolidati estis*. Vulgata Interp. habet, *quod confractum est, non reduxistis*.

ROUTH.

Comesturam. Codex Remigianus *contestationem*, Corbiensis *deprædatione*, Turonensis *de prædicatione*. BALUZIIUS. Vulgata habet, *in devorationem*. ROUTH.

Et jam non pascent eas. Hæc desunt in antiquis editionibus et in novem libris antiquis. Defuisse etiam in tribus a se visis testatur Pamelius. BALUZIIUS. Sed verba agnoscunt LXX. Vulgata habet post eod. Hebræum, *nec pascant amplius pastores semetipsos*. ROUTH.

Pascam eas cum iudicio. Βασκῆσω αὐτὰ μετὰ χριστοῦ. Hæc desumpta sunt ex versu 16. Ipse Deus singulis ovibus, pascua sua designabit. FELLUS.

Duritiam magis humanae crudelitatis. Ipse Epist. LX. *Magis philosophiæ secularis pravitatis durus, quam philosophiæ Dominicæ lenitate pacificus*. Pacianus Epist. II, dixit, *Inobscrabilem asperitatem, cui opponit gratuita Domini bona, et cælestis clementiæ titulos*. RICALTIUS.

Paternae pietatis. Erasmus edidit, *paternae pietatis dulcedinem opponimus*. Verum vocem *dulcedinem* ego nusquam reperi in libris antiquis. BALUZIIUS. Cum vero constet ex Var. Lectt. in edit. Oxon. positum habere *Codicem Coll. Nov. 2, quam dulcedini divinae, pro quam divinae, vocem dulcedinem ante divinae addendam esse censeo*. ROUTH.

Nobis imminere. Pronomen nobis ex edd. ante Baluzianam, seu Benedictinam, revocavi; similiterque particulam et ante examinatis. ROUTH.

Vobis quoque. Cornelio Romanisque suis. ROUTH. Quod si de collegis aliquis. Quamquam in synodo

nostra protulimus, diem certaminis appropinquasse, hostem violentum cito contra nos exurgere, et pugnam ^a non talem qualis fuit, sed graviolem multo et acriorem venire; hoc nobis divinitus frequenter ^b ostendi; de hoc nos providentia et misericordia

A Domini sæpius admoneri ^c: de cujus ope et pietate, qui in eum confidimus, possumus esse securi, quia qui in pace militibus suis futuram prænuntiat pugnam, dabit militantibus in congressione victoriam. Optamus te, frater charissime, semper bene valere.

LECTIONES VARIANTES.

^a Sic Bod. 1. Voss. 2. Et omiser. alii.

^b Hoc nobis scimus divinitus frequenter ostendi Peñi.

Bod. 1, 2. NC. 1.

^c Sic Lin. Ebor. Lani. NC. 1, 2. Admonemur alii impr.

VARIORUM NOTÆ.

convenerit lapsis ob ingruentem persecutionem pacem maturius dandam esse, tamen cum penes episcopum erat judicare de lapsi pœnitentia, res hæc in ejus arbitrio usque permansit. Aut fortassis respicit episcopos eos, ad quos provinciæ Africæ synodi decreta non pertinebant. FELLUS.

Graviolem multo. Certe Cypriano erat gravior; qui post exilii tædia, tandem hac persecutione capite plectebatur. Sed Prophetæ, visorum suorum non semper fidi interpretès. Donum prophetias interpretandi, prorsus erat distinctum a prophetiæ charismate. Vid. I Cor. I, 10, FELLUS. Cornelio quidem gravior fuit hæc Galli vexatio, ut Fellum corrigens Anglicus ait interpret, non Cypriano, qui Valeriano

Imp. nonnullis post annis martyrium passurus erat. ROUTH.

Ostendi.... admoneri. In aliquot inss. post nobis addit *scimus* opera librarum, qui verbum sequens ostendi ad superius protulimus referendum esse non animadvertit. In vulgatis autem mox obtinet ostenditur, pro ostendi, et subinde admonent pro admoniti. Optimæ notæ codex Collb. Eul et Cörb. illique favent, sinceram lectionem asseravit. CONSTANT. Quem quidem virum eruditum hoc loco secutus sum. Edit. Benedictina habet ostenditur et admonemus. Edit. Oxon. ostenditur et admonent. Sed diu ante Constantium in Manutiana edit. duo isti infinitivi existerant ostendi et admoneri. ROUTH.

CIRCA ANNOS CHRISTI CCL-CCLXX.

NOVATIANUS

PRESBYTER ROMANUS.

DISSERTATIO PROEMIALIS.

AUCTORE D. GOTHFR. LUMPER O. S. B.

CAPUT PRIMUM.

EJUS VITÆ HISTORIA.

ARTICULUS UNICUS.

Novatianorum hæresim Novatus et Novatianus considerunt. Hos confundunt et in unum miscent Eusebius (1), sanctus Epiphanius (2), Socrates, Sozo-

C menus (3), Theodoretus (4), Photius (5); aperte distinguunt sanctus Cornelius (6); S. Cyprianus (7), S. Pacianus (8), S. Hieronymus (9), et Auctor And-

(1) Euseb. II. E., lib. vi, cap. 33; libro vii, cap. 8, pag. 287, legitur *Noovarianos*.

(2) Epiphani. *Hæres.* 39.

(3) Sozomen., lib. II, H. E., cap. 8, pag. 96, scribit etiam *Noovarianos*.

(4) Theodoret., *Hæretic. Fabular.* lib. III, cap. 5, pag. 228, tom. IV.

(5) Phot. *cod.* 128 et 280.

(6) Cornel. in Ep. ad Fab. Antioch. et in Ep. ad S. Cyprian. ↓

(7) S. Cyprian., *passim*.

(8) S. Pacian. Et ad *Sympronian.*

(9) S. Hieronym. de *Vir. Illust.*, cap. 70.